

EINO SALMELAISEN ESIPOLVISTA

Teatterineuvos Eino Salmelaisen syntymästä tuli vuonna 1993 kuluneeksi sata vuotta. Tapahtuman kunniaksi Ikaalisissa -syntymäpäitäjässä - järjestettiin Eino Salmelainen -seminaari ja nimettiin katu hänen mukaansa. Tällaiset merkki vuodet saavat toisinaan sukututkijan sormiin kumman kutkan: täytyy ryhtyä tutkimaan asianomaisen syntyjä syviä.

Eino Johannes Salmelainen syntyi Ikaalisissa 31.3.1893. Hänen vanhempansa olivat Taavetti Vilhelmi Pöllö ja Matilda Karoliina Salmén Kurkelan kylässä.

Olin aina luullut, että Salmelainen jos kuka oli täysiverinen ikaalilainen, vaan rippikirjapa ilmoitti, että hänen isänsä Taavetti Vilhelmi Vilhelminpoika Pöllö (aik. Ojala, aik. Myllyoja) oli syntynyt Hämeenkyrössä 1849 ja tullut sieltä Ikaalisiin vuonna 1871 Niemen virkatalolle kuuluvaan Vasun torppaan vävyksi. Vasua asui karvari Taavetti Juhonpoika Salmi eli Salmén perheineen, johon kuului mm. tytär Matilda Karoliina (s. 1852). Tämän Matilda Karoliinan kanssa Taavetti Vilhelmi Vilhelminpoika avioitui vuoden 1871 lopulla. Heidän esikoisensa Arvi Juho syntyi Vasulla seuraavana vuonna eli 1872 ja kuoli jo 1873.

Taavetti Vilhelmi Vilhelminpoika lienee ollut eteenpäin pyrkivää sorttia, koska hän ei pitkään viipynyt Vasulla kotiväynä, vaan vuokrasi Sikurin kylästä Vähätalon, jota viljeli 1874-77. Täällä hänen ja Matilda Karoliinan perhe karttui kahdella tyttärellä: Lida Karoliina syntyi 1874 ja Hilja Josefiina 1877. Sitten perheelle aukeni tie ylöspäin. Kurkelan Pöllön virkatalon vuokraaja siirtyi jostain syystä viljelemään Kurkelan Mäkelää vuonna 1878 ja Taavetti Vilhelmi muutti Sikurista hänen tilalleen Pöllön vuokraviljelijäksi.

Pöllöllä perhe karttui vielä kolmella pojalla: Taavetti Jalmari syntyi vuonna 1885, Väinö Edvard 1889 ja kuopus Eino Johannes

1893. Väinö Edvard kuoli jo samana vuonna kuin Eino syntyi. Vanhin tytär Lida Karoliina astui aviosäätyyn vuonna 1895 ja muutti seuraavana vuonna Karkkuun puolisonsa räätäli Juho Malakias Lehtisen kanssa. Ja sitten tapahtui suuri muutos perheen elämässä: isä-Taavetti kuoli vuonna 1896 - vain runsaat kaksi viikkoa ennen pikku Einon kolmivuotispäivää. Hän oli ehtinyt viljellä Pöllöä lähes 20 vuotta.

Vajaat kaksi vuotta Matilda Karoliina sinnitteli leskenä. Tapaninpäivänä 1897 hän avioitui hämeenkyröläisen Kaarle Rudolf Taavetinpojan kanssa. Lapset, joista vielä kotona olivat 20-vuotias Hilja Josefiina ja 12-vuotias Taavetti Jalmari sekä kohtapuoliin viisi vuotta täyttävä Eino Johannes, saivat isäpuolen. Eino Salmelaisen muistelmista käy ilmi, että Kaarle Rudolf oli jonkinlainen tohvelisankari, pehmeäluontoinen, rehvasteluun taipuvainen ja viinaan menevä. Einon ja isäpuolen välit jäivät varautuneiksi.

Perheen luonnollinen hajoaminen jatkui, lapset lensivät pesästä. Hilja Josefiina muutti vuonna 1900 Tampereelle, ammatiksi on merkitty neulojatar ja sukunimeksi Aalto. Taavetti Jalmari lähti Amerikkaan, mutta palasi 1911 ja avioitui 1912 Alma Maria Mäkelän kanssa. Vuonna 1917 kotitalo Pöllö siirtyi perheen historiaan, sillä äiti, isäpuoli ja Eino muuttivat Ikaalisten kauppalaan. Kaarle Rudolf Taavetinpoika kuoli jo vuonna 1920. Eino Salmelainen muutti Tampereelle 1926 ja äiti Matilda Karoliina kuoli 1928.

Isän suku Pälkäneellä ja Sahalahdella

Eino Salmelaisen vaiheita en seurannut sen pidempään, niistä kertovat hänen omat muistelmansa sekä muu kirjallisuus. Sen sijaan hänen isänsä Taavetti Vilhelmi Vilhelminpojan suku kiinnosti. Etenin isänpuo-

leista linjaa niin pitkälle taaksepäin kuin suhteellisen helposti pääsin. Löysin itseni 1780-luvun Pälkäneeltä Kankaisten mailta, sen Alaiseksi nimitetyn osan pihamaalta. Kun seurailin talon elämää, totesin että maita viljeli lampuuti Jaakko Matinpoika vaimonsa Marja Pe-kantytären kanssa. Talossa eleli myös Jaakon appi Pekka Juhonpoika (s. 1719), jo leskeksi jäänyt, sekä renki Erkki Erkinpoika (s. 1764) pesueineen. Tätä Erkki Erkinpoikaa, joka oli Eino Salmelaisen isän isän isä, sanottiin myös Jaakon langoksi eli heidän vaimonsa olivat sisarukset. Pekka-vaari oli aikoinaan - vuonna 1742 - nainut palveluspaikkansa Kankaisten Alaisen tyttären Marja Kustaantytären ja tullut vuorolleen lampuodiksi appensa Kustaa Sipinpojan kuoltua vuonna 1747. Nyt hän eleli siis vaarina tyttäriensä ja vävyjensä luona.

Tarkastelkaamme lähemmin renki Erkki Erkinpoikaa. Hän tuli Alaiselle palvelukseen 18-vuotiaana 1782 oltuaan sitä ennen renkinä mm. Tommolassa. Otaksun Erkin olleen kotoisin Kuulialan kylästä Kajalahden torpasta, jota asusti torppari Erkki Joosepinpoika vaimonsa Anna Juhantytären ja lastensa Matin (s. 1760), Marjan (s. 1762), Erkin (s. 1764) ja Kallen (s. 1770) kanssa aina vuoteen 1775, jolloin hän kuoli ja leski lapsineen muutti pois. Erkki Erkinpoika kulkeutui siis Alaiselle ja nai jo tulovuonnaan isäntänsä 27-vuotiaan kälyn Helena Pekantytären (s. 1755). Lapsia syntyi tasaisin välein: Anna jo vuonna 1782, Marja 1784, Kustaa 1786, Liisa 1789, Leena 1791, Erkki 1793 (kuoli samana vuonna), Beata 1794, Matti 1796 ja Reetta 1799. Vuonna 1803 Erkki ja Helena - kotipiirissä Leena vain - päättivät syystä tai toisesta lähteä Alaiselta ja saman tien koko pitäjältä. He kokosivat kimpsunsa ja kampsunsa sekä kahdeksan lastaan ja muuttivat Sahalahdelle. Siellä Erkki oli muutaman vuoden lampuotina Tursolan Kukkolassa. Kun Leena-vaimo kuoli jo vuonna 1807, Erkki palasi neljän nuorimman lapsensa kanssa Pälkäneelle. Sinne oli edellisenä vuonna muuttanut myös Anna-tytär. Liisa-tytär lähti jo 1805 Kangasalle ja samana vuonna lähti 19-vuotias Kustaa Erkinpoika kotoa rengiksi, ensin Kukkolan taloon ja sitten saman kylän Iivarille.

Erkki Erkinpojan ja perheen pienimpien vaiheet Pälkäneellä jätin toistaiseksi ja keskityin Kustaa Erkinpoikaan, Salmelaisen isänsän isään. Iivarilla palvellessaan hän tutustui saman talon piikaan Liisa Matintytäreeseen (s. 1789) niin hyvin, että vuonna 1809 avioitui tämän kanssa. Esikoispojan Juhon syntyessä 1810 Kustaa mainitaan jo torpparina. Sahalahdella syntyi vielä Hedvig 1813. Samana vuonna perhe muutti Luopioisiin, mutta vaiheet siellä ovat seuraamatta. Jo vuonna 1820 he olivat jälleen Sahalahdella; välivuosina perheeseen oli syntynyt tytär Eeva Liisa 1817. Kustaa Erkinpoika oli nyt Haapaniemen torppari Puotola, vuodesta 1832 torppari Myllymäki ja vuodesta 1834 Pakkalan Pietilän lampuuti, myöhemmin itsellinen Pakkalassa. Puotolan torppaan syntyi kevättälvella 1820 Vilhelmi (Eino Salmelaisen isänsä) ja vuonna 1823 Taavetti Kustaa, 1826 Johanna (k. 1829) ja 1828 Joosef (k. 1832) sekä vielä 1831 Maija Stiina. Äiti Liisa kuoli 1846 ja isä Kustaa kuusi vuotta myöhemmin 1852.

Pirkkalan ja Ikaalisten kautta Hämeenkyröön

Vilhelmi Kustaanpoika oli 17-vuotiaana lähtenyt 1837 Pälkäneelle, mistä palasi jo seuraavana vuonna. Hän palveli renkinä Sahalahden taloissa, kunnes joulukuussa 1843 muutti Pirkkalan Kaarilaan. Seuraavan vuoden helmikuussa samaiseen Kaarilaan muutti Lempäälästä muuan Liisa Kustaantytär (s. 1812), jonka vanhemmat olivat torppari Kustaa Juhonpoika ja Sofia Matintytär Lempoisten Halkolasta. Niin siinä sitten kävi, että syksyllä 1845 Pirkkalassa vihittiin avioliittoon renkivouti Vilhelmi Kustaanpoika ja piika Liisa Matintytär, molemmat Kaarilasta. Jo kuukauden kuluttua nuoripari muutti Ikaalisiin, missä he olivat Osaran kartanon palkollisina vuoteen 1848, jolloin he muuttivat Hämeenkyröön. Viljami työskenteli Urjaisten Ellikkälän renkivoutina 1848-50 ja ryhtyi sitten asumaan Untilan Joutille kuuluvaa Myllyoja-nimistä torppaa Urjaisten kylässä. Tässä torpassa Liisa kuoli vuonna 1888 ja Vilhelmi 1905 elettyään leskenä 17 vuotta.

Liisalla ja Vilhelmillä oli kolme lasta:

Esikoinen Kustaava Vilhelmiina syntyi Pirkkalassa 1845 ja kuoli Hämeenkyrössä 1888. Hän oli avioitunut 1875 torppari Matti Vilhelmi Juhanpoika Ala-Niskalan kanssa, 13 vuotta kestänyt avioliitto jäi lapsettomaksi.

Ainoa poika Taavetti Vilhelmi - Eino Salmelaisen isä -syntyi Hämeenkyrössä 1849 ja muutti 1871 Ikaalisiin, kuten jo olen kertonut.

Kuopus Eliina Karoliina syntyi Hämeenkyrössä 1853 ja avioitui 1876 Taavetti Vihtori Ekholmin kanssa. Tästä tuli appensa jälkeen torppari Myllyoja. 1910-luvulla torpan nimi muut-tui Ojalaksi. Eliinalla oli parempi lapsionni kuin Kustaava-siskolla, sillä Myllyojan torpassa pyöri kymmenen lasta: Jalmari (s. 1877), Vihtori Emil (s. 1878), Arvid (s. 1880), Suoma Eliina (s. 1883), Hanna (s. 1885), Kaarle Jooseppi (s. 1887), Väinö (s. 1890), Aleksi (s. 1892), Matti Johannes (s. 1894) ja Beda Maria (s. 1896). Näistä Eino Salmelaisen isänpuoleisista serkuista kuusi muutti Tampereelle, yksi Lappräskeihin, yksi Amerikkaan ja kaksi Ikaalisiin - sukunimenä itsekullakin Myllyoja, Ojala tai Ojanen.

Syntyperät askarruttavat

Palaan vielä hetkeksi kahteen ongelmaiseen esiäitiin. Salmelaisen isänisän äiti Liisa Matintytär mainitaan syntyneeksi vaihtoehtoisesti 3.5./13.5./13.8.1789. Sahalahdella syntyi tuona vuonna vain yksi Liisa Matintytär, nimittäin 1.5. Tursolassa nikkari Matti Ekegrenille ja Valpuri Juhontyttäreille. Matti Ekegren tuli Sahalahdelle Pälkäneeltä touku-kuussa 1783 ja avioitui saman vuoden kesä-kuussa Tursolan Hattulan rusthollin leskiemännän Valpuri Antintyttären kanssa. Vaimo kuoli synnytykseen jo 1784 ja Matti nai 1786 toisen lesken, Valpuri Juhontyttären samaisesta Tursolan kylästä. Näiden tytär Liisa on toistaiseksi vahvin ehdokas Salmelaisen isänisän äidiksi, en kuitenkaan ole vielä ehtinyt tutkia, yhtenevätkö nämä kaksi Liisaa.

Liisa Matintyttären minin eli Salmelaisen isänäidin Liisa Kustaantyttären vanhemmat olivat jo aiemmin mainitut torppari Kustaa Juhonpoika ja Sofia Matintytär. Kustaa Juhonpoika syntyi Lempäälän Kelhossa 1779

rakuuna Juho Tallströmin (1741-1790) ja Maria Kustaantyttären (1744-1819) lapsena, palveli ainakin 1800 Ahtialan Toopilassa renkinä ja oli jo 1802 Lempoisten Halkolan torppari, asui Liuhalla 1820-21 ja oli sen jälkeen torppari Hilkkö Lempäälän Herralassa, missä kuoli 1849. Kustaa avioitui noin 1799 Sofia Matintyttären kanssa, joka oli Lempäälään tullessaan leski. Syntymäajaksi ja -paikaksi annetaan rippikirjoissa 18.8./18.3. 1773 Kangasala. Hän saattaisi olla Hiedanniemen torpparin Matti Tuomaanpojan ja hänen vaimonsa Sofia Juhontyttären lapsi, joka Kangasalan SSS-filmin mukaan syntyi 15.8. ja kastettiin 18.8.1773. Muitakin ehdokkaita Sofiaksemme toki on ja tutkimus jatkuu tältäkin osin.

Mainittakoon, että rakuuna Juho Tallström oli Lempäälän Innilän paimenen ja karjakon avioton lapsi, vielä vuonna 1762 sukunimetön renki Juho Juhonpoika Sotavallassa ja jo seuraavana vuonna Kelhossa rakuuna Tallström; puoliso 1763 Maria Kustaantytär, jonka vanhemmat olivat Innilän torppari Kustaa Erkinpoika ja tämän vaimo Valpuri Klemetintytär.

Äidin juuret Ikaalisissa

Salmelaisen äidinpuoleisista juurista löytyvät ikaalilaiset esivanhemmat. Sipsiön Haimalla oli vuosina 1752-53 ja uudelleen 1755-59 renkinä muuan Heikki Matinpoika, Salmelaisen äidinisän isänisän isä, jonka syntymävuodeksi ilmoitetaan 1729 (ei päivämäärää). Jo 1755 hänellä oli vaimona Maria Matintytär (s. 1729). Ilmeisesti tämä on se piika Maria Matintytär, joka 1751-53 palveli Helteellä ja 1754-55 Ikaalisten pappilassa. Sekä Heikin että Marian syntyperä on toistaiseksi hämärän peitossa. Tämä pariskunta asui vuodesta 1760 lähtien Sipsiön Vähä-Eskelillä, mies on merkitty sotilaaksi nimellä Laxfors. Vuodesta 1784 alkavassa rippikirjassa hän oli jo Vähä-Eskelin itsellinen Rantala. Perheeseen syntyi vuosien myötä viisi lasta: Simo 1755, Matti 1761, Briitta 1765, Vappu 1769 ja Antti 1771. He lähtivät kukin vuorollaan palkollisiksi.

Vuonna 1777 Laxforsin vanhin poika, tuolloin 22-vuotias Simo Heikinpoika oli renkinä Luhalahden Haikaralla. Samaan

aikaan oli läheisessä Iso-Röyhiön kylässä Papusella 25-vuotias piikatyttö Kaisa Jaakontytär, joka oli Papusen itsellisen, entisen sotilaan Jaakko Hammarin ja tämän vaimon Briitta Jaakontyttären tytär. Nuoret tutustuivat, rakastuivat ja joulukuussa 1777 avioituivat. Pariskunta sai asuttavakseen Kukkasniemi-nimisen torpan Juhtimäen ruodusta. Tähän Salmelaisen äidinisän isän vanhempien perheeseen syntyi seitsemän lasta: Juho 1779, Vappu 1781, Matti 1783, Regina 1786, Mikko 1789, Taneli 1792 ja Heikki 1795. Taneli kuoli 17-vuotiaana, muut lähtivät aikanaan rengeiksi ja piioiksi, paitsi Juho, joka jäi asumaan kotitorppaa. Hän avioitui 1804 Juhtimäen Hirvijoen torpasta kotoisin olleen Marja Yrjöntyttären kanssa. Marja oli syntynyt 1780 torppari Yrjö Juhonpojan (1753-1837) ja Kaisa Antintyttären (1751-1832) perheeseen. Isä-Yrjön vanhemmat olivat kovelahtelainen sotilas Juho Erkinpoika Treman (s. 1730) ja Kaarina Antintytär (s. 1731), jotka jo 1771 asuivat Hirvijoen torppaa. Äiti-Kaisan vanhemmat olivat Iso-Röyhiön Nikkilässä Antti Heikinpoika ja Briitta Matintytär.

Juho Simonpoika ja Marja Yrjöntytär, jotka olivat Salmelaisen äidinisän vanhemmat, saivat kuusi lasta: Esaias syntyi 1805 (k. 1810), Juho Kustaa 1810, Maija Leena 1814, Matti 1816, Justiina 1820 (k. 1823) ja Taavetti 1822. Juho Kustaa Juhonpojasta tuli isänsä jälkeen torppari Kukkasniemi, muut lähtivät lähes järjestään palkollisiksi. Lapsista nuorin Taavetti Juhonpoika meni vävyksi Vasuun 1850, ryhtyi appensa jälkeen torppariksi ja harjoitti karvarin ammattia käyttäen sukunimeä Salmi, myöhemmin Salmén. Hänen vaimonsa Esteri Taavetintytär (s. 1830) oli kotoisin Vasusta, vanhemmat olivat torppari Taavetti Heikinpoika Vasu ja Reetta Juhontytär, joista lisää tuonnempana. Taavetti ja Esteri saivat neljä lasta - kaikki tyttöjä: Matilda Karoliina syntyi 1852, Eliina 1856, Edla 1864 ja Iida Maria 1869. Matilda Karoliinasta tuli - kuten jo alussa kerroin - Eino Salmelaisen äiti.

Vuonna 1876 Salménit muuttivat Vasulta Ikaalisten kauppalaan taloon no 10. Samana vuonna Eliinan nai Tampereelta tullut kirjansitoja Edvard Emanuel Ljungberg ja vei mukanaan Raumalle. Vuonna 1880 karvari Taavetti Salmén kuoli halvaukseen. Samana

vuonna tytär Edla avioitui Karstulasta tulleen karvarinsäällin Juho Kallenpoika Möttösen kanssa; he muuttivat Kankaanpäähän. Leskiäiti ja nuorin tytär jäivät kahden, mutta eivät pitkäksi aikaa. Vuonna 1883 kuoli Esteri Taavetintytär oltuaan leskenä vajaat kolme vuotta ja Iida Maria muutti Haminaan. Näin Eino Salmelaiselle ei jäänyt äidinpuoleisia lähisukulaisia paikkakunnalle.

Salmelaisen äidinäidin Esteri Taavetintyttären vanhemmat olivat torppari Taavetti Heikinpoika Vasu (1796-1868) ja Reetta Juhontytär (1799-1869). Taavetti Heikinpoika oli kotoisin Vasusta. Hän palveli renkinä mm. Kurkelan Pöllöllä ennenkuin 1822 avioitui Höytölässä olleen Myllymaan torpan tyttären Reetta Juhontyttären kanssa. Myllymaassa Taavetti asusti vävynä "seitsemän vuotta Reetan tähden" ja muutti sitten perheeseen Viljalan kylään Niemen virkatalolle kuuluvaan Vasun torppaan 1830. Myllymaassa oli syntynyt Nikodeemus vuonna 1822, Kaisa Briitta 1825 ja Anna Liisa 1827. Vasulla perhe kasvoi vielä kuudella tenavalla: 1830 syntyi Esteri, 1832 Taavetti, 1834 Iisakki, 1836 Efraim, 1839 Maria Amanda ja 1843 Kustaa Nestori (k. 1847).

Höystettä Hämeenkyröstä

Vasulla asuivat myös Taavetti Heikinpojan vanhemmat, torppari Heikki Yrjönpoika Elg (1766-1853) ja Marja Yrjöntytär (1770-1854), jotka olivat tulleet Ikaalisiin vuonna 1805 Hämeenkyrön Mahnalasta mukanaan neljä poikaa: 11-vuotias Heikki, 9-vuotias Taavetti, 8-vuotias Matti ja 2-vuotias Kalle. Vuonna 1800 syntynyt ja 1803 kuollut Iisakki jäi Hämeenkyrön multiin. Uusi Iisakki syntyi Ikaalisissa 1805. Syyskuussa 1809 kuolivat Matti ja Kalle päivän välein. Vuonna 1810 syntyi Heikin ja Marjan kuopus Tuomas. Tämä perhe on rippikirjoissa merkitty Niemen virkatalolle kuuluvaan Koivumäki-nimiseen torppaan, otaksuttavasti torpan nimi muuttui myöhemmin Vasuksi.

Heikki Yrjönpoika Elgin syntyperä on selvittämättä, hänen vaimonsa Marja Yrjöntyttären vanhemmat olivat Hämeenkyrön Mahnalassa pitäjänseppä Yrjö Yrjönpoika ja Marketta Erkintytär.

Vielä Ikaalisissa

Torpparinvaimo Reetta Juhontytär, Salmelaisen äidinäidin äiti, syntyi vuonna 1799 Höytölän Myllymaassa, minne hänen vanhempansa olivat samana vuonna tulleet Ikaalistenkylästä. Isä Juho Samulinpoika oli syntynyt 1767 Vähä-Röyhiön Heikkilässä Samuli Heikinpoika Heikkilän ja tämän toisen vaimon Kaarina Juhontyttären lapsena. Hän avioitui 1793 Reetta Yrjöntyttären kanssa, joka oli syntynyt 1775. Reetan vanhemmat Yrjö Heikinpoika (s. 1741) ja Valpuri Matintytär (s. 1740) viljelivät lampuoteina Ikaalistenkylän Alasta vuodesta 1785. Juho Samulinpoikakin oli 1790-luvulla samaisen Alasen lampuotina ennen muuttoaan Höytölään torppariksi. Juhon ja Reetan perheeseen syntyi kuusi lasta: 1796 Johannes, 1799 Reetta, 1802 Kaisa Liisa, 1808 Matti, 1812 Stiina Liisa ja 1818 Jaakko. Äiti Reetta

sokeutui vanhemmiten ja kuoli 1837, isä Juho kuoli kolme vuotta myöhemmin 1840. Myllymaahan oli tullut Hämeenkyröstä uusi torppari jo vuonna 1837.

Näin olemme tarkastelleet teatterineuvos Eino Salmelaisen esipolvia isovanhempien isovanhempiin asti. Vaikka tutkimukseni on vielä keskeneräinen, antanee se jo selvän kuvan Salmelaisen ikaalilaisuudesta: isovanhempien isovanhemmista (16) kuusi oli syntynyt Ikaalisissa ja kymmenen muualla, isovanhempien vanhemmista (8) kolme oli syntynyt Ikaalisissa ja viisi muualla.

Ikaalilaisuus sinällään oli Salmelaiselle tärkeä voiman ja innoituksen lähde. Eräs työtovereista onkin muistellut, että Salmelainen saattoi intoutua esittämään tuntemiaan ikaalilaisia niin, että näytelmäharjoitukset parhaimmillaan - tai pahimmillaan - olivat katkelma Toivolansaaren vanhainkodin elämää.